

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.32>
УДК 343.98:33

О. В. Хомутенко,

кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник
Харківського НДІСЕ, м. Харків, Україна,
ORCID: 0000-0001-7096-7944
e-mail: lsed@ukr.net

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Відокремлення економічної інформації конфліктних ситуацій, що створюється у сфері судових експертиз із загального масиву економічної інформації та вивчення механізму та наслідків її впливу на управлінські рішення, удосконалення механізмів її створення, дозволить отримати економічний ефект від позитивного впливу на управлінські рішення в довгостроковій перспективі. Діяльність окремо взятого НДІ судових експертиз Міністерства юстиції України має певний регіональний статус, регіональну замкнутість і регіональну результативність, тобто ми маємо справу з об'єктом, перш за все, регіонального рівня цілісності і керованості.

Ключові слова: економічна інформація конфліктних ситуацій; управлінські рішення; регіональний рівень.

Постановка наукової проблеми. Роль компоненту, що одночасно відображає властивості економіки регіону і забезпечує постійні зміни в її структурі шляхом підтримки управлінських рішень, виконує саме інформація. Інформація й інформаційні системи в економіці формують інституціональні умови господарювання, результативність виробництва, процесу обміну, чим і обумовлена актуальність теми статті.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням дослідження інформації і розробки інформаційних систем та технологій присвячені численні праці закордонних і вітчизняних учених Д. Белла, Н. Вінера, Ф. Вебера, А. Тоффлера, А. Урсула, К. Шенона, Л. Мельника, В. Трофимова, В. Глушкова, Р. Нижегородцева, М. Кастельса, Б. Гейтса¹. В останні роки вказаній проблемі присвячували свої праці В. П. Камша, В. В. Лидовский, В. С. Цимбалюк, З. В. Партико². Функціонування регіональних економік та економіки держави в цілому неможливе без її якісного інформаційного забезпечення. Велике

¹ Шеннон К. Работа по теории информации и кибернетике. Москва : ИЛ. 1963. 19с; Винер Н. Кибернетика или управление связями в живом организме и машине. Москва, 1968. 166 с.

² Камша В. П., Камша Л. С., Камша Ю. В. Про кібернетику другого етапу НТР. *Складні системи і процеси*. 2010. № 1(17). С. 25–41; Лидовский В. В. Теория информации : учеб. пособ. Москва : Компания Спутник+, 2004; Цимбалюк В. С. Информационное право (основитеорії і практики). Київ : Освіта України, 2010; Партико З. В. Теорія масової інформації та комунікації. Львів : Афіша, 2008. 292 с.

значення у цьому процесі відіграє інформація, що утворюється на межі взаємодії економічних процесів і правових норм господарювання¹. Ця інформація створюється в ревізійній діяльності, системах контролю, моніторингових моделях, при аудиті, виконанні судових економічних експертиз та експертних досліджень. Зараз інформація, що створюється внаслідок розв'язання конфліктних ситуацій економічного характеру, посилює свою роль в процесі розвитку економіки і нових економічних відносин. Не дивлячись на те, що інформаційна проблематика широко і досконало вивчається, є підстави вважати малодослідженими такий напрямок, як місце інформації, що створюється в ході виконання судових економічних експертиз у формуванні економічних відносин регіонального рівня на етапі прийняття управлінських рішень.

Метою статті є обґрунтування погляду на судову економічну експертизу як на регіональний інструмент підтримки управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Найбільш вагомий вклад у розв'язання конфліктних ситуацій економічного характеру вносить судова економічна експертиза, проведення якої законодавчо визначено як обов'язкове при судовому врегулюванні деяких спорів економічного характеру. Згідно із ст. 242 КПК України, слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням².

Судова економічна експертиза, одним із завдань якої є встановлення елементів складу економічних злочинів, для з'ясування яких необхідні спеціальні економічні знання, приймає участь у процесі руйнування систем протиправної поведінки в галузі економіки.

Рушійною силою для запуску відповідних механізмів є кваліфікація таких систем поведінки, як протиправних у кримінальному законодавстві. Таким чином, розбудова конкурентоспроможної економіки України напряму залежить від досконалості її кримінального законодавства. Злочинні схеми економічної діяльності, втрачаючи свої основні якості, характеристики та параметри, що роблять їх злочинними, створюють передумови для формування систем економічних взаємодій нового рівня. «Хаос — розкриває позитивну роль хаосу та вважає, що все нове породжується через хаос, який розуміється як такий стан системи будь-якої природи, коли вона загублює свої основні якості, характеристики та параметри»³.

¹ Хомутенко О. В. До питання про формування поняття «Експертна економічна інформація». *Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку* : тези доповідей міжнародної наук.-практ. конф. Київ : Міністерство юстиції України, 2010. С. 338–341.

² Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012. URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 10.03.2019).

³ Решетило В. П. Синергия становления и развития региональных экономических систем : монография. Харьков : 2009. С. 11.

Виходячи з принципів економічної синергетики (нового напрямку економічного аналізу), що переносить центр тяжіння на такі явища, як нерівноважність і нелінійність у розвитку економічних систем, руйнування, у тому числі злочинних схем взаємодій, є закономірним етапом розвитку економіки на шляху прагнення до формування якісної економіки регіону. Отже, закономірною є наявність інструментів, що забезпечує цей процес.

Судова економічна експертиза, що, з точки зору права, є процесуальною дією, автором розглядається як сучасна форма одного з інструментів, що приймає участь у комплексі дій з руйнування форм небажаних економічних систем, створюючи «хаос» як передумову для створення нових. При цьому формування цих передумов до кінця не забезпечує принципову якість нових систем економічних взаємодій, а лише гарантує їх відмінність від зруйнованих «у цьому місці, у цей час».

В умовах недосконалості законодавства, що регулює економічні відносини, законодавства, що не забезпечує умови розвитку господарюючих суб'єктів у правовому полі, — руйнування старих злочинних схем економічних відносин викликає на першому етапі формування маргінальної поведінки господарюючих суб'єктів, внутрішньо незгодних з вимогами норм права, що регулюють економічні відносини. На другому етапі таке руйнування викликає формування нових злочинних схем економічних відносин більш високого рівня досконалості, спрямованого на протидію їх руйнуванню.

Таким чином, процес формування якісної економіки повинен бути спрямований не тільки на знищення наслідків небажаних для економіки регіону управлінських рішень, не тільки на формування «страху» бути за це покараним, але й на формування передумов для прийняття управлінцями на мікрорівні таких рішень, що забезпечать позитивний напрямок розвитку економіки регіону в цілому. Хаос, що створюється внаслідок руйнування небажаних схем економічної поведінки, є конструктивним. «...Конструктивний хаос конструктивен через свою руйнівність і благодаря ей, руйнівник на базі конструктивності і через неє. Разрушая он строит, а строя, приводит к разрушению» — стверджують відомі спеціалісти в галузі синергетики Е. Князева та С. Курдюмов¹. Таким чином, процес будівництва якісної економіки є нескінченно триваючим, оскільки все, що будується, повинно бути зруйнованим для будівництва нового, більш досконалого.

Формування культури бізнесу поряд з неможливістю повного знищення небажаних схем економічної поведінки забезпечує певне співвідношення між порядком та хаосом, викликаним руйнуванням відповідних схем поведінки. «Так розмірено и ритмично творится вся

¹ Цит. за Решетило В. П. Экономическая синергетика институциональных изменений. : монография. Харьков : Прометей. Пресс, 2006. С.18.

Природа, завжди резервируюа место для инкубационного периода»¹. Інформація, що виникає при вирішенні конфліктних ситуацій, пов'язаних з руйнуванням небажаних схем економічної поведінки та наслідків цього руйнування, у подальшому виступає регулятором управлінських рішень інших господарюючих суб'єктів на перехресті між «якісною економікою» та «тіньовою економікою». Дійсно, в процесі прийняття управлінських рішень завжди використовується інформація про їх можливі наслідки шляхом аналізу результатів поведінки інших суб'єктів господарювання у схожих ситуаціях. Проводиться аналіз можливості виникнення конфлікту економічного характеру з контрагентом або державою та результатів вирішення такого конфлікту. Через наведений механізм інформація, яка створюється в зоні економічного конфлікту, впливає (регулює) на управлінські рішення.

Крім того, судово-економічна експертиза здійснює безпосередню підтримку управлінських рішень через механізм призначення експертних економічних досліджень з питань, важливих для їх прийняття. В межах компетенції експерта-економіста можливе вирішення широкого спектру завдань, що здатні забезпечити інформаційну підтримку управлінських рішень економічного характеру.

Також в ході судово-експертної діяльності здійснюється уточнення економічної інформації, викривленої внаслідок економічних злочинів або помилок (уточнюються показники фінансової, податкової звітності або спростовується інформація про їх викривлення). Результатом процесу уточнення економічної інформації є підвищення її якості в цілому, що також є основою будь-якого управлінського рішення.

Таким чином, судова економічна експертиза приймає участь у підтримці управлінських рішень економічного характеру в трьох аспектах:

— дає відповідь на безпосередні питання, з'ясування яких необхідне для прийняття рішення;

— уточнює економічну інформацію, викривлену внаслідок економічних злочинів або помилок, зміцнюючи базу для прийняття управлінських рішень, якою є ця інформація;

— приймає участь у формуванні інформації про вирішення конфліктних ситуацій економічного характеру, яка враховується управліннями при прийнятті певних рішень, з метою запобігання виникнення небажаних наслідків.

¹ Решетило В. П. Економічна синергетика формування ринкового трансформаційного потенціалу в перехідних системах. *Економіка* : зб. наук. праць. Харків : ХДПУ, 2003. С. 137–141.

Відокремлення економічної інформації конфліктних ситуацій із загального масиву економічної інформації та вивчення механізму, наслідків її впливу на управлінські рішення, удосконалення механізмів її створення дозволить отримати економічний ефект від позитивного впливу на управлінські рішення в довгостроковій перспективі.

Будь-який суб'єкт господарювання, що є носієм управлінських рішень, функціонує не у вакуумі, а на конкретній платформі (на базі конкретного регіону) із своїми особливостями та унікальною структурою відносин.

Необхідність просторового сприйняття економіки визначається усвідомленням обмеженості використання території тільки для суто економічної діяльності. Практика підтверджує необхідність багатоцільової організації території (поряд з економічною, наприклад, екологічною, екистичною, рекреаційною). Зростає значення властивостей і якостей території, регіону як своєрідного індикатора стану середовища життєдіяльності людини. Тепер територія починає сприйматися як природний базис для будь-якої економічної діяльності, як основа консолідації інтересів певних соціальних груп, управління різними формами господарювання, різноманітної суспільної діяльності. Отже, в сучасних умовах кваліфікований економіст, що досліджує особливості виробництва, споживання, повинен не тільки досконало знати специфіку, проблеми та умови господарювання окремого підприємства, а й враховувати багатогранні просторові форми економічної діяльності, специфіку регіональних умов функціонування підприємств і розвитку цілих комплексів¹. Тобто при формуванні управлінських рішень також необхідно не тільки досконало знати специфіку, проблеми та умови господарювання окремого підприємства, а й враховувати просторові форми економічної діяльності, специфіку регіональних умов функціонування підприємств і розвитку цілих комплексів.

Тому важливе формування поглядів на судову економічну експертизу, як інструменту підтримки управлінських рішень полягає саме в регіональному аспекті застосування.

Організаційно судові експерти-економісти включені в структуру науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України та інших суб'єктів судово-експертної діяльності². В діяльності економічного сегменту судово-експертної діяльності можна виділити три взаємопов'язані процеси: організаційно-процесуальний (проведення експертизи); інформаційний (нормативно-правова база, фактична інформація про здійснення господарських операцій, якісна і достовірна вихідна інформація — експертний висновок, що враховується в судах); економічний процес (фінансування, тарифи, грошові потоки, ефект діяльності).

¹ Регіональна економіка : підручник. Вінниця : ВДАУ, 2008. 434 с.

² Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 15.02.2019)

Існує спеціальний, законодавчо затверджений порядок проведення експертизи (експертного дослідження) і є в наявності вимоги до кінцевого результату висновку¹. Кінцевий результат економічної експертизи — висновок — повинен характеризуватись обґрунтованістю, точними економічними розрахунками, об'єктивністю та повнотою дослідження. Висновок експертів розглядає орган, що його призначив і використовує як джерело доказу при прийнятті рішень економіко-правового змісту.

Сама судово-експертна діяльність з економічних питань приводить до набуття досвіду, формування банку даних з результатів вирішення конфліктних ситуацій, приймає участь у процесі захисту власності та охоронюваних кримінальним законом відносин.

Результатом експертної роботи є пакет, або банк даних, що міститься у висновках судової економічної експертизи. Цей банк містить у собі якісну інформаційну базу для аналізу конфліктних ситуацій економічного характеру в регіоні і розробки рекомендацій для прийняття певних управлінських рішень суб'єктами господарської діяльності на основі інформації про виникнення та результати вирішення спорів економічного характеру.

Регіональний аспект судової економічної експертизи проявляється і в тому, що, по-перше, сама організаційна структура судової експертизи в Україні сформована через мережу суб'єктів експертного забезпечення правосуддя та їх регіональних відділень, що мають певну зону обслуговування. На прикладі мережі інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України можна відмітити, що структура виконуваних робіт, її обсяги, науково-методична робота кожного має свої особливості. При цьому, на погляд автора, кількість та структура експертиз, що виконується конкретним інститутом судових експертиз Міністерства юстиції України є, скоріше, специфікою регіону, що інститут обслуговує, і в меншій мірі показником, за яким можливо оцінити ефективність роботи самого інституту. Про вказане свідчить те, що окремими лабораторіями судових економічних експертиз виконується весь обсяг замовлень, що їм надходить, а кількість працівників регулюється обсягом робіт, що надходить на виконання. В якості прикладу також можна привести збільшення обсягів виконаних військових експертиз, що викликано саме проведенням військових дій на території України, а не тим, що певні структурні підрозділи стали краще працювати.

По-друге, ці регіональні відділення (інститути) замикають грошові потоки на регіон (витрати, прибутки, податки), чим і беруть участь в економічних процесах регіону.

¹ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом МЮУ від 08.10.1998 р. № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Ст. 1715.

По-третє, регіон як система і його складова (інститути судових експертиз) пов'язані тим, що весь позитивний вплив своєї роботи (результати досліджень) інститут вкладає в господарчі системи свого регіону, підвищуючи в них культуру бізнесу і тим самим знижуючи рівень конфліктного потенціалу економічної діяльності в регіоні.

По-четверте, загальні рішення органів управління регіоном і регіональні регуляторні акти є нормами і установками для безпосереднього виконання всіма регіональними суб'єктами, в т. ч. вони обов'язкові і для даного інституту.

На цих засадах можна визначатись з тим, що НДІ судових експертиз і їх структурні підрозділи мають конкретно-просторову приналежність регіону, чітко виділену зону діяльності, включені в економічну і соціальну структури регіону і підпорядковані системі управління регіоном в частині вирішення загально регіональних проблем. Таким чином, окремі інститути судових експертиз і їх діяльність є активною частиною впливу на процеси регіонального управління і розвитку, частиною економічного механізму регіону (грошові потоки, статзвітність, податкові надходження та інше), частиною регіональної інформаційної системи. При цьому стандартизованість висновків судових економічних експертиз в не залежності від регіону їх складання забезпечується можливістю призначення повторної експертизи в регіоні, відмінному від того, де проводилась первинна, функціонуванням секції судово-економічної експертизи НКМР Міністерства юстиції України та наявністю атестованих експертних методик, що застосовуються всіма НДІ судових експертиз України в не залежності від регіону.

Регіональна специфіка НДІ судових експертиз Міністерства юстиції України в частині економічної експертизи також відслідковується в методиках проведення досліджень, що вони розробляють.

Тематика методик, що розробляють інститути, відбиває особливості регіонів функціонування відповідних інститутів: зазвичай регіональними НДІСЕ розробляються ті напрямки методичного забезпечення, які найбільш характерні для роботи в даному регіоні, що вказує на головні вектори економічних конфліктів. Методична робота на користь спеціалізації експертів.

Висновки. Таким чином, діяльність окремо взятого НДІ судових експертиз Міністерства юстиції України має регіональний статус, регіональну замкнутість і регіональну результативність, тобто ми маємо справу з об'єктом, перш за все, регіонального рівня цілісності і керованості. При цьому всі НДІ судових експертиз Міністерства юстиції України працюють на однакових принципах та користуються однаковими методиками проведення судових експертиз, включеними до Реєстру атестованих експертних методик. Інформація, що виникає при вирішенні конфліктних ситуацій, пов'язаних з руйнуванням небажаних схем економічної поведінки та наслідків цього руйнування, у подальшому

виступає регулятором управлінських рішень інших господарюючих суб'єктів в регіоні, а судова економічна експертиза, що проводиться в ході розв'язання конфліктних ситуацій та формує відповідну інформацію, — інструментом підтримки управлінських рішень.

References

- Symbalyuk, V. S. (2010). *Informacijne pravo (osnovy teorii ii praktyky)*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
- Instrukcija pro pryznachennya ta provedennya sudovyh ekspertyz ta ekspertnyh doslidzhen ta naukovo-metodychnyx rekomendacij z pytan pidgotovky ta pryznachennya sudovyh ekspertyz ta ekspertnyh doslidzhen: zatv. Nakazom MYuU vid 08.10.1998. № 53/5 OVU. 1998. № 46. St. 1715 [in Ukrainian].*
- Kamsha, V. P., Kamsha, L. S., Kamsha, Yu. V. (2010). *Pro kibernetiku drugogo etapu NTR. Skladni systemy i procesy*. № 1 (17). 25–41.
- Khomutenko, O. V. (2010). *Do pytannya pro formuvannya ponyattya «Ekspertna ekonomichna informaciya». Sudova ekspertyza. Suchasnyj stan ta perspektvy rozvytku: tezy dopovidej mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi*. Kyiv: Ministerstvo yustytsiyi Ukrainy. 338–341 [in Ukrainian].
- Kryminalnyj procesualnyj kodeks Ukrainy vid 13.04.2012. № 4651-VI* URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 13.03.2019) [in Ukrainian].
- Lydovskiy, V. V. (2004). *Teoriya ynformacyy: uchebnoe posobie*. Moskva: Kompaniya Sputnik+ [in Russian].
- Partyko, Z. V. (2008). *Teoriya masovoyi informaciyi ta komunikaciyi*. L'viv: Afisha [in Ukrainian].
- Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25 lyutogo 1994 roku № 4038-XII*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 13.03.2019) [in Ukrainian].
- Regionalna ekonomika: pidruchnyk*. Vinnyca: VDAU, 2008 [in Ukrainian].
- Reshetylo, V. P. (2006). *Ekonomicheskaya synergetyka ynstytucyonalnyh yzmeneniy*. : monografy`ya. Kharkiv: Prometej Press [in Ukrainian].
- Reshetylo, V. P. (2009). *Ekonomichna synergetyka formuvannya rynkovogo transformacynogo potencialu v perehidnyh systemah*. *Ekonomika: Zb. nauk. pracz.* / V. P. Reshetylo. Har'kov: XDPU. 137–141 [in Ukrainian].
- Reshetylo, V. P. (2009). *Synergyya stanovlenyya y razvytyya regyonalnyh ekonomicheskyyh sy`stem: monografy`ya*. Hark. Nacz. Akad. Gorod. Hoz-va: Kharkiv [in Ukrainian].
- Shennon, K. (1963). *Rabota po teoriyu ynformacyy y kybernety`ke*. Moskva: YL [in Russian].
- Vyner, N. (1968). *Kybernetyka yly upravlyenye svyazyamy v zhyvom organizme y mashyne*. Moskva [in Ukrainian].

А. В. Хомутенко

СУДЕБНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА КАК РЕГИОНАЛЬНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ПОДДЕРЖКИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Выделение экономической информации конфликтных ситуаций, которая создается ННИ судебных экспертиз из общего массива экономической информации и изучение механизма и ее влияния на управленческие решения, совершенствование механизмов ее создания позволит получить экономический эффект от положительного влияния на управленческие решения в долгосрочной перспективе. Информация, которая возникает при решении конфликтных

ситуаций в економічній сфері, в подальшому виступає регулятором управлінських рішень інших господарюючих суб'єктів в регіоні, а судові економічні експертизи формують відповідальну інформаційно-інструмент підтримки управлінських рішень. Деяльність окремо взятого ННІІ судових експертиз Міністерства юстиції України має регіональний статус, регіональну замкнутість і регіональну результативність, то є ми маємо справу з об'єктом, зокрема, регіонального рівня цілісності і управляємості. При цьому, всі ННІІ судових експертиз Міністерства юстиції України працюють на однакових принципах і користуються однаковими методиками проведення судових експертиз, включеними в Реєстр аттестованих експертних методик.

Ключові слова: економічна інформація конфліктних ситуацій; управлінські рішення; регіональний рівень.

O. Khomutenko

JUDICIAL ECONOMIC EXPERTISE AS A REGIONAL TOOL FOR MANAGING MANAGERIAL DECISIONS

Separation of economic information of conflict situations, created by the DOJ forensic examination of the general array of economic information and study of the mechanism and the consequences of its impact on management decisions, improving the mechanisms for its creation will allow obtaining an economic effect from a positive impact on management decisions in the long run.

Destruction of criminal schemes of interactions is a logical stage in the development of the economy on the path towards the formation of a quality economy of the region. Therefore, it is logical to have the tools that provide this process. Forensic economic expertise, the author is considered as a modern form of one of the tools that participates in a complex of actions to destroy the forms of undesirable economic systems, creating a "chaos" as a prerequisite for the creation of new ones. At the same time, the formation of these prerequisites does not guarantee the fundamental quality of the new systems of economic interactions. Thus, the process of forming a high-quality economy should be aimed not only at the elimination of the consequences of administrative decisions that are undesirable for the economy of the region, not only for the formation of a "fear" to be punished for it, but also for the formation of prerequisites for the acceptance by managers at the micro level of decisions that will provide a positive direction of economic development of the region as a whole.

The activity of a separate research institute of forensic examinations of the Ministry of Justice of Ukraine has a regional status, regional closure and regional effectiveness, that is, we deal with the object, above all, the regional level of integrity and manageability. At the same time, all research institutes of forensic examinations of the Ministry of Justice of Ukraine work on the same principles and use the same methods of conducting forensic examinations included in the register of certified expert methods.

Key words: economic information of conflict situations, management decisions, regional level

Надійшла до редколегії 12.10.2019